

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΤΟΥ ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ

[Α Ν Α Μ Ν Η Σ Ε Ι Σ]

Κ ΑΘΕ ΦΟΡΑ πού πήγαινα στην Έθνική Βιβλιοθήκη να διαβάσω ή να συμπληρώσω κάτι σχετιζόμενο με τις εργασίες μου, τὸ εἶχα συνήθεια νὰ ρίχνω πρώτα μιὰ ματιά στὸ γραφεῖο τοῦ κ. Μάργαρη γιὰ νὰ δῶ τὸν Τέλλο Ἄγρα καὶ νὰ τὸν καλημερίσω. Σηκωνόταν ἀμέσως καὶ ἔβγαινε στὸ διάδρομο ὅπου ἀνταλλάξαμε λίγα λόγια, ἢ τοῦ διάβαζα κάτι δικό μου γιὰ ν' ἀκούσω πάνω σ' αὐτὸ τὴ γνώμη του. Ἔταν πάντα πρόθυμος καὶ εὐγενικὸς μαζί μου, ὅπως καὶ με ὄλους ὅσοι τὸν γνώριζαν ἀπὸ κοντά. Μοῦ μιλοῦσε με τὴ σιγανὴ ἀλλὰ γεμάτη παλμὸ φωνὴ του καὶ τὸ βαθυστόχαστο βλέμμα του, ἔτσι καθὼς τ' ἀκούμπαιγε πάνω μου με λεπτὴ διάκριση ἔννοια μαζί νὰ τὸ φωτίζει καὶ μιὰ ἀπέραντη καλωσύνη καὶ μιὰ ἀβρότητα ψυχῆς πού με γέμιζε ἡρεμία καὶ ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτὸ μου.

Γιατὶ αὐτὸ ἔταν τὸ μυστικὸ θέλημα, τὸ κύριο γνώρισμα τοῦ Ἄγρα: Ἡ πραότητα συνδυασμένη μετὴ φιλοσοφικὴ βαθύνοια, ἢ ἡμερωσύνη μετὴν κριτικὴ ἀναλυτικὴ σκέψη τοῦ ἀληθινὰ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀγνοῦ καὶ αἰσθαντικοῦ ποιητῆ.

Μ' αὐτὴ τὴν ψυχικὴ γοητεία του, καὶ χάρις ἀπὸ τὴν πνευματικὴ του ἀξία ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ λεπτότερα σύγχρονα ποιητικὰ καὶ κριτικὰ πνεύματα τῆς ἐποχῆς μας, ὁ Τέλλος Ἄγρας εἶχε κερδίσει τὴν βαθύτατην ἀγάπη καὶ τὴν ἐκτίμηση ὄλου τοῦ διανοούμενου μας κόσμου.

Σ' ὄλ' αὐτὰ νὰ προσθέσουμε ἀκόμη ὅτι ὁ Ἄγρας εἶχε μείνει στὰ αἰσθητά ἕνα μεγάλο ἀληθινὸ παιδί, μελαγχολικὸ καὶ ὄνειροπόλο, ὅπως τὸ λέει καὶ ὁ ἴδιος σ' ἕνα του τραγοῦδι:

Ἄχ' ἔμεινε ὁ νοῦς μου ἔμνε
στὶς παιδιόστικες συλλογές
καὶ στὰ τραγοῦδια τὰ χαμένα,
στὶς νύχτες, στὶς ἀστροφεγγιές
μέσ στὰ φωλιάσματα τὰ ξένα.

Στὶς ἀρχές τοῦ Ὀκτώβρη 1944
πῆγα πάλι στὴ Βιβλιοθήκη καὶ

•
«Ἦταν, μέσ στὸν κόσμο, ἕνα παιδί
ὄλο δειλία καὶ ὄλο ἄνορεξιό'
τὰ παλιὰ τὰ σπιτία, τὴ ρουδιὴ
ἀγαποῦσε, καὶ τὴ μοναξιό»
(Τ. Ἄγρα -Καθημερινές-)

•
κατὰ τὴ συνήθειά μου, ἀναζητήσα τὸν καλὸ μου φίλο. Τότε μ' ἐκπληξή μου ἔμαθα πὼς ἔταν τραυματίας» στὸν Ἐδαγγελισμό. Μι' ἀδέσποτη σφαῖρα τὸν πλήγωσε στὸν ἀστραγάλιο, ἐν ἀπόγευμα, σὰ βρέθηκε στὸ δρόμο πάνω στὴν ὥρα μιᾶς συμπλοκῆς. Ὅταν ἔμαθα τὴν κακὴ τούτην εἶδηση, εἶχαν κιόλας περάσει δεκάξη μέρες ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού χτυπήθηκε. Πῆγα τὸ ἴδιο ἀπόγευμα στὸ νοσοκομεῖο. Τὸν ἤβρα πολὺ στενοχωρημένο γιὰ τὸ ἀτύχημά του καὶ γιατί — καθὼς μοῦ εἶπε — δὲν τοῦ εἶχαν θγάει ἀκόμα τὴ σφαῖρα, ἐνὼ εἶχε πόνους καὶ πυρετό. Βρισκόταν σ' ἕνα κρεβάτι ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἄλλους ἀρρώστους ὅπου τὸν ἀνακάλυφα. Διαμαρτυρήθηκα. Τὴν ἄλλη μέρα τὸν μετέφεραν σὲ δωμάτιο δεύτερης θέσης ὑστερ' ἀπὸ τοὺς διάφορους θαλάμους τῆς τρίτης ὅπου εἶχε περάσει τὶς πρώτες δέκα ἢ δώδεκα ἡμέρες. Ξαναπῆγα τὴν ἐπομένη. Τὸν ἤβρα ζαλισμένον ἀπὸ τὸν αἰθέρα γιατί ἔκεινο τὸ πρωὶ τὸν εἶχαν ἐγχειρίσει καὶ τοῦθγαλαν τὴ σφαῖρα. Τότε τοῦ

.. (Ἡ τελευταία φωτογραφία του)

ἔκαναν καὶ ἔνεση ἀντιτετανικοῦ ὄρου. Ἔταν ἔξαντλημένος ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ τὸν πυρετὸ πού κάθε βράδυ ἀνέβαινε στοὺς 38, 39, 40 βαθμοὺς ἐνὼ τὸ πρωὶ ἔπεφτε, ὄχι ὄμως καὶ ἐντελῶς.

Ἐξ αἰτίας τοῦ ἀντιτετανικοῦ ὄρου τοῦ ἀπαγόρευαν κάθε ζωικὴ τροφή καὶ οὔτε μετάγγιση αἵματος ἐπιτρέπταν νὰ τοῦ γίνεῖ μ' ὄλο πού ἢ ἔξαντλησὴ του προχωροῦσε. Τέλος, ὅταν πέρασαν τρεῖς ἡμέρες, οἱ γιατροὶ εἶπαν πὼς θὰ μπορούσε νὰ πάρει τακτικὴ τροφή. Ἀναπνεύσαμε. Τώρα θὰ βάζαμε τὰ δυνατά μας νὰ δυναμοῦσαμε τὸν ὄργανισμό του γιὰ νὰ σταματήσουμε τὴ συνεχῆ κατάρρευσή του. Με πόσην ὄρεξη καὶ χαρὰ ὁ ἄρρωστος μας δέχτηκε τὴν εἶδηση τούτη. Χάρις στὴ στοργικὴ φροντίδα μερικῶν καλῶν του φίλων. ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμὴ ὁ Ἄγρας μπορούσε νὰ ἔχει καὶ τοῦ ποντιοῦ τὸ γάλα». Καὶ μολοντί οἱ ἀλλαγές τοῦ τραυματοῦ του ἔταν πολὺ ὀδυνηρὲς καὶ τὸ αἷμα του ἔμοιαζε «σὰν κόκκινο μελάνι κακῆς ποιότητος» ὅπως κάποιον σημειώνει ὁ ἴδιος — ἢ ἐλπίδα τῆς γρήγορης θεραπείας του φώτιζε με κάποιαν αἰσιοδοξία τὴ χλωμασμένη μορφή του. Ὅμως αὐτὴ του ἢ εὐτυχία δὲν κράτησε παρά τρεῖς ἡμέρες. Ὁ ἀτυχὸς Ἄγρας πού οὔτε τὴ χαρὰ τῆς Λευτεριάς μας δὲν μπόρεσε νὰ νιώσει στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου, ἔταν καταδικασμένος ἀπὸ τὴ μοῖρα του. Ἡ ἀνάλυση τοῦ αἵματος παρουσίασε οὐρία πού ὄλο ἀνέβαινε μέσ' ἀπὸ ἕνα φοβερὸ λόξυγγα, συνεχῆ, βασανιστικὸ ἀφόρητον. Ἐκνευρισμός, ἀϋπνία, δύσπνοια, ῥίγη καὶ σταμάτημα κάθε οὐσιαστικῆς τροφῆς. Πάλι τὰ νεφροθραστα καὶ τὰ ἔξαντλητικὰ μετὸν ταχτικὸ πυρετό. Τώρα ἀρχίζει γι' αὐτὸν τὸ μαρτύριο τοῦ τριπτήματος με τοὺς φυσιολογικοὺς ὄρους καὶ τὶς καρδιοτονωτικὰς ἐνεσεῖς πού τοῦ γίνονται ἀπανωτά καὶ τὸν κουράζουν πολὺ ἀλλὰ τὸν συγκατοῦν στὴ ζωὴ. Ναρκωτικὰ καὶ ἄλλ' ἀκόμη ἀντιδραστικὰ φάρμακα εἰσάγονται στὸν ὄργανισμό του. Κι' ὁ Ἄ-

γράφας δὲν ἀντέχει ἄλλο σ' αὐτὴ τὴν εἴγρια θεραπεία ὅπως τὴν λέει.

Διαμαρτύρεται, παραπονιέται ζητάει βοήθεια, θρηνώμενος τότε σὲ φανερὴ ὑπερδιέγερση τότε ἐκμηδενισμένος ἀπ' τὴν κατάπτωση. Τὸν παραστέλει μὲ στοργὴ μάννας, ἀδερφῆς, φίλης, ἢ καλῆ Βάσω γνωστὴ του γυναῖκα ποὺ ἀγρυπνᾷ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲλόκληρα ἡμερώνοντα κοντὰ του, γεμάτη αὐταπαύρνηση κα' αὐτοθυσία μαλακώνοντας τοὺς πόνους του μὲ τὶς περιποιήσεις της. Ὅμως τὸ κακὸ προχωρεῖ. Μαζὶ μὲ τὸ σωματικὸ ἀυξάνει καὶ τὸ φυσικὸ του μαρτύριο. Προσπαθεῖ ν' ἀντιδράσει κάπως, παίρνοντας λίγο κουράγιο ἀπὸ τὰ ἐνθαρρυντικὰ λόγια ποὺ τοῦ λένε φίλοι του λογοτέχνες ποὺ τὸν ἐπισκέπτονται. Δὲν ἔχει ὅμως καὶ δύναμη νὰ τοὺς μιλήσει.

Ἀπὸ τὴν Παρασκευὴ 10 τοῦ Νοέμβρη ἡ κατάστασή του εἶναι ἀτελειωτική. Διατηρεῖ ὡς τόσο ὅλη τὴν πνευματικὴ του διαύγεια μ' ὄλο ποὺ καταλαβαίνει πὼς ἡ ζωὴ τὸν ἀποχαιρετάει. Ἀκοιμᾷ στοχαστικὰ τὸ δῆγμα του σὲ κατὰ χρυσάνθεμα ποὺ μαραίνονται σ' ἓνα ποτήρι. Ἔτσι ποὺ τὸν βλέπω νὰ τὰ κοιτάζει σκέπτομαι κάποιους στίχους του ὅπου λέει:

Ἄνθια, τὸ χειμῶνα τονε Εἴρω,
Εἴρω νὰ ὑπομένω νὰ ὑποφέρω,
Ὅμως μὲ τὰ χόδια σας, ὄχι πῶς
νὰ ταιριόση πιά τῆς Ζῆσης μου ὁ σκο-
(πός.

Ξάφνου γυρίζει καὶ μοῦ λέει μὲ σιγανὴ φωνή:

— «Πιστεύετε στὴν ἀθανασία;»
— Πιστεύω, — τοῦ ἀπαντῶ.
— «Αἶ τότε, νὰ παρακαλᾶτε νὰ τελειώσουν γρήγορα τὰ βάσανά μου τυρανιέμαι πολὺ!»

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ ζητοῦσε ἐπίμονα τὸν κουρέα. Κι ὅταν τελειώσε τὸ ξύρισμα ζήτησε νὰ μεταλάβει σὰν καλὸς χριστιανὸς. Τώρα εἶταν ἤρεμος, ἡ ἀναπνοὴ του κανονικὴ, τὸ δῆγμα του γαλήνιο.

«Σήμερα ὅλα τελειώνουν, νὰ τὸ ξέρετε, μοῦ λέει. Βαδίζω μὲ ἀταραξία. «Θὰ συναντηθοῦμε στὴν αἰωνιότητα. Ἄρκετὰ ἔζησα, σαράντα πέντε χρόνια.»

— Ὅχι, τοῦ ἀπαντῶ, θὰ ζήσεις ἀκόμη πολὺ. Τώρα εἶσαι στὴν ὀρμητικότητά σου, τώρα θὰ μᾶς δώσεις τὸ μεγάλο σου ἔργο.

Ἡ ἀπάντησή του εἶταν ἓνα ἀχνὸ

χαμόγελο ἀμίλητον μὰ εὐγλωττοῦ σαρκασμοῦ γιὰ τὴν ἀδυσώπητή του μοῖρα, ἓνα μικρόγελο ἀλάθευτης πεποίθησης μπρὸς στὴν ἐνατένιση τοῦ θανάτου ποὺ παραμόνευε πάνω ἀπὸ τὸ προσκέφαλό του.

— «Ἡ μητέρα μου ν' ἀργήσει νὰ τὸ μάθῃ, ἢ νὰ μὴν τὸ μάθῃ καθόλου» μοῦ ψιθύρισε. Γιὰ μὰ στιγμὴ ἐστύλωσε τὸ δῆγμα του στὸν ἀπέναντι τοῖχο καὶ σὰ νὰ συνομιλοῦσε μὲ κάποιες ἀόρατες σ' ἐμᾶς μορφές. Ἐλεγε: Μὰ γιατί διαίστετε τόσο; Σὰς εἶπα πῶς, θαρθῶ, θαρθῶ ἀκριβῶς στὶς τέσσερις». Εἶταν τοῦτο προαίσθημα τῆς ψυχῆς του ἢ μεταφυσικὸς δραματισμὸς; Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς ὕστερ' ἀπὸ ἔξη ὥρες ἀγωνίας ἢ καρδιά του Τέλλου Ἄγρα ἔλαψε νὰ χτυπάει τὰ ξημερώματα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴ 12 τοῦ Νοέμβρη, ἀκριβῶς στὶς τέσσερις τὸ πρωί. Ἡ εὐχάδευτη ψυχὴ τοῦ ποιητῆ ἢ εἰδίμα γεμάτη, ἐκστατικὴ, ποὺ ποτὲ ἀνάξια σκέψη δὲν τὴ μόλεψε ποὺ ἀγαποῦσε τὴ θρογγὴ καὶ τὶς ἀλαφροσυνεφιές πέταξε μὲ τὰ πουλιά καὶ τοὺς ἀνέμους πέρ' ἀπὸ τούτη τὴ ζωὴ.

Μὲ τὸ πετούμενα πουλιά
καὶ μὲ τὴ δίοφανη ἀντηλιά
νὰ πάη τοῖσιδὶ ἢ καρδιά μου,
νὸ σὲ πρωτόβρη μοναχὴ
στὸ δρόμο — ἀγάπη μου βροχὴ
καὶ σὸς ἀνέμοι, λευτεριά μου!

Α ΠΟ ΜΕΡΙΚΑ σημειώματά του ποῦγραψε στὸ νοσοκομεῖο. Πρωτοῦ ἡ κατάστασή του χειροτερέψη ὁ Ἄγρας, ἀπάνω στὶς μεταπτωτικὲς του στιγμὲς κα' ἀνάμεισ' ἀ-

πὸ τοὺς πόνους του ἔστελνε τὴ σέψη του νὰ περιπλανηθεῖ σὲ φιλοσοφικοὺς στοχασμοὺς γράφοντας τὶς ἐντυπώσεις του ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ νοσοκομείου, σ' ἓνα πρόχειρο γαλάζιο τεφτεράκι ποὺ μοῦ ἔδωσε ἡ Βάσω μετὰ τὸ θάνατό του. Κάτω ἀπὸ τὸ γενικὸ τίτλο: «Στοχασμοὶ ἀπὸ τὴ θέσι τοῦ νοσοκομείου» βλέπουμε νὰ μιλεῖ γιὰ τὶς ἐπισκέψεις ποὺ γίνονται μὲσ' στοὺς θαλάμους καὶ γιὰ τὰ δῶρα, γλυκὰ, λουλοῖδια, βιβλία ποὺ πηγαίνουν στοὺς ἀσθενεῖς καὶ σημειώνει: «Ὅλ' αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ὀχρότατο πλαίσιο γύρω ἀπ' τὰ ἐνδιαφέροντα τοῦ ἀρρώστου. Τὸν ἀρρώστο ἐνδιαφέρει προπάντων καὶ σχεδὸν μόνον ἡ ὑγεία του» Ὁ Ἄγρας νιώθει μεγάλη μόνωση μὲσα στοὺς πολυσύχναστους αὐτοὺς θαλάμους ὅπου δὲν ἀκούει παρὰ ἐγθους, δάκρυα, στεναγμοὺς, ὅλη τὴ ζέουσα προσφορὰ τοῦ ἀνθρώπινου αὐθοσμῆ του.

★ «Περισσότερο ἀπὸ παντοῦ ἀλλοῦ ὁ ἄνθρωπος στὸ νοσοκομεῖο θρῖσκειται μόνος, μόνος ἀπέναντι στὴ συνείδησή του, τὴ συνείδηση τῆς φυσικῆς του δυνάμεως καὶ τὸ αἰσθάνεται πολὺ καλά». Βασανισμένος ἀπὸ τὸ δικὸ του πόνο καὶ ἀπὸ τοὺς πόνους τῶν ἄλλων γράφει καὶ τοῦτες τὶς ἀλγεινές του σκέψεις:

— «Ὁ γιατρὸς κα' ὁ πόνος προσπερνῶνται σὰν δύο πολιτισμένοι ποὺ δὲν ἀποφασίζουν νὰ χτυπηθοῦν. Ὁ γιατρὸς ἀγνοεῖ τὸν πόνο... Ὁ πόνος ὅταν ἔρχεται ὅλα περιτεύουν, εἶναι ἀδιάλλακτος, βάρβαρος. Τὰ διαλύει ὅλα. Εἶναι τὸ ψαλλίδι, τὸ μαχαίρι, τὸ ἀντισηπτικὸ, τὸ σκονάκι. Ὁ σαρκι-

(Ὁ Ἄγρας στὸ νοσοκομεῖο.
Σκίτσο τῆς Ἀθηνᾶς Ταρσούλη).

Η ΑΓΑΠΗΤΗ μας και πολυσέβαστος φίλη κ. Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη με τὴν προσφορὰ τῶν ἀναμνήσεών της, ἀπὸ τίς τελευταῖες ἡμέρες τοῦ Τέλλου Ἄγγρα καὶ τὴν πρότασή της ν' ἀφιερῶσω με μερικὲς ἐπικαιρὲς σελίδες στὸν ἀλησμόνητο φίλο ποιητὴ, μοῦ θύμησε καὶ τίς δικές μου ὀλίγες ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴ γνωριμία του ὡς καὶ τίς τελευταῖες στιγμές του.

Ἦταν ἡ παραμονὴ τοῦ θανάτου του, ὅταν ἔλαβα ἓνα γράμμα της ἀπὸ τὸν «Εὐαγγελισμό» ποῦ μ' ἀνήγγειλε τὴν κρισιμότητα τῶν ἡμερῶν τοῦ ποιητῆ καὶ με παρακαλοῦσε νὰ τρέξω ἄμεσως νὰ τὴν βοηθήσω.

Γνωρίζομαστε κι' οἱ δυὸ στενά με τὸν Ἄγγρα, ἐγὼ μάλιστα συνδεόμενον στενότερα μαζί του καὶ τὸν θεωροῦσα ὀχι μόνο συνεργάτη, ἀλλὰ καὶ προστάτη μου ἀπὸ τίς πρώτες ἡμέρες ποῦ ἀνέβηκα στὴν Ἀθῆνα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ὅπου εἶχα πρωτοεγκατασταθεῖ φτάνοντας στὰ 1922 ἀπὸ τὴ Χίο γιὰ νὰ τελειῶσω τὸ Γυμνάσιο καὶ νὰ μπῶ στὸ Πανεπιστήμιο γιὰ σπουδές. Ἦμουν, τότε, κάπως μεμυημένος στὴ λογοτεχνία, γιὰτὶ θητεία μερικῶν ἐτῶν στὸν Πειραιᾶ ποῦ Ζοῦσα, με τὴ γνωριμία τοῦ Χατζῆρα, τοῦ Πορφύρα, τοῦ Μητσου Παπανικολάου, τοῦ Χάρη Σταματίου καὶ ἄλλων, νεωτέρων, ποῦ εἶχα γνωρίσει καὶ συνομιλοῦμαι, μοῦ εἶχαν δώσει ἀρκετὲς γνωριμίες, φίλιες, ἐσπέρς καὶ δικαίωμα. Στὴν Ἀθῆνα, εἶχα ἤδη γνωρίσει τὸν Παλαμᾶ, τὸ Βούτυρᾶ, καὶ τὸ Λοπαθιώτη καὶ τοῦτος μ' ἔφερε σ' ἐπαφή καὶ γνωριμία με τὸν Ἄγγρα, στενὸν συνεργάτη τότε, τοῦ «Εκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου» με τὴν ὁποῖον εἶχα γνωρισθεῖ καὶ σὺχναζα περιμένοντας νὰ με βοηθήσει δίνοντάς μου τὴ στέγη του γιὰ μερικὲς συγκεντρώσεις ποῦ θέλαμε νὰ κάμνωμε, τότε, ἐγὼ καὶ μερικοὶ νέοι, πρωτοφανέρωτοι στὰ Γράμματα, Ἀθηναῖοι καὶ Πειραιῶτες. Καὶ ὁ «Εκπαιδευτικὸς Ὀμιλος» μᾶς στέγασε, τόσο με τὴ σύσταση τοῦ Ἄγγρα (παρακάτω δημοσιεύω περικοπὴ γράμματός) ὅσο καὶ με τὴν προσωπικὴ διάθεση τοῦ Δημ. Γληνοῦ, ποῦ με εἶχαν ἰδιαίτερος συστήσει. Κι' ἐκεῖ, πλᾶι στὶς Δευτεριότητες, τῶσον ἐνδιαφέρουσες συγκεντρώσεις τοῦ Ὀμίλου, με τίς ἀνακοινώσεις, ὁμιλίες, ἀπαγγελίες κ.ἄ. τῆς Γαλ. Καζαντζάκη, τοῦ Ἐλισ. Γιαννιῆ, τοῦ Γ. Μηλιῶδη, τοῦ Ἄγγρα κ.ἄ. συχνάζαμε κι' ἐμεῖς, δυὸ μέρες τὴν ἐβδομάδα καὶ κάμνωμε συγκεντρώσεις τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Ἀσπρόπολις», ποῦ εἶχαμε ὀργανώσει.

κὼς πόνος εἶναι ἀπὸ κοντὰ χυδαῖος. Μόνον οἱ ἠθικοὶ πόνοι ἠμποροῦν νὰ εἶναι θέματα τέχνης». Καὶ συμπληρώνοντας πῶς κάτω τὴ σκέψη του, ἀφήνει καὶ τοῦτο τὸ ἀνατριχιαστικὸν παραχτικὸν ἐπαρόνυμα γραμμένο στὸ τεφτεράκι του: «Ὁ πόνος εἶναι σκύλος ποῦ γαυγίζει στὴν ἐρημιὰ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ὁλόκληρη αὐτὴ ἡ ἐρημιὰ ἀντιχεῖ τὰ γοερά του γαυγίσματα. Δὲν πλανεύεται με τίποτα, τὸν μεθοῦν, δὲν τὸ σκοτώνουν!»

★ Καὶ τώρα ξυπνάει μέσα του, πέρα ἀπὸ τὰ καταληπτά, σὰ μακρινὸ μῆνυμα τὸ προαισθημα τοῦ θανάτου στὸ μεταφυσικὸν τοῦ μυστήριου τὸ ἀπροσμέτρητο, τὸ ἀνεξερεύνητο ἀπὸ τὴν πεπερασμένη καὶ πάντα ἀνεκανοποίητη ἀνθρώπινη διάνοια. «Ὁ ἄνθρωπος — γράφει — κατώρθωσε καὶ ἔκλεψε ἀπὸ τὸ Θεὸ τὸ μυστικὸν τῆς ἁμαρτίας. Ἀλλὰ τότε ὁ Θεὸς ἐ-

δημιούργησε ἐν ἄλλο ἀπείρους μεγαλύτερο: τὸ μυστικὸν τοῦ θανάτου. Κι' αὐτὸ τὸ κρατεῖ διὰ παντὸς ἀδιεπέραστος». Κι' ἄλλοῦ. «Ὡρες ὦρες αἰσθάνεται κανεὶς τὸ μυστήριον τοῦ Ἄγνωστου κοντινότερο, εὐκρινέστερο, ὅπως τίς ὑγρὲς νύχτες ἀκούγεται νὰ ροχθεῖ διάχυτα ἡ θάλασσα ποῦ δὲ φαίνεται».

★ Ἡ τελευταία του ἀποκαρδιωτικὴ φράση στὸ μικρὸ σημειωματάριο ποῦ «Ἡμερολόγιον τοῦ πόνου» μποροῦμε νὰ τ' ὀνομάσουμε εἶναι τούτη: «Μίσος γιὰ τὴ ζωὴ, γιὰ τίς φρικώδεις δυνατότητές της». Τίποτ' ἄλλο πιά. Ἔτσι ἔφυγε ὁ Τέλλος Ἄγγρας ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμο, γαλήνιος ἀλλὰ μαζί καὶ βαθιὰ πονεμένος. Πόση θλίψη κατέχει τίς ψυχὲς μας γιὰ τὸν ἀδικωχάμενον ἄνθρωπον, τὸν εὐγενικό, τὸν ὑπερευαίσθητον ποιητὴ, καὶ πολυαγαπημένον φίλον!

Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη

Σ Τ Ο Ν Τ Ε Λ Λ Ο Ἀ Γ Γ Ρ Α

ΛΕΥΚΗ ΨΥΧΗ πὼς διάστης τόσο
κι' ἔφυγες ἀπὸ ἀνάμεσά μας,
πουλάκι ἀδικοσκοτωμένο
ἀπὸ ἓνα βόλι ξαφνικό;

Ποιὰ μοῖρα σ' ἔφερε στὴ στράτα
τὸν ἄβλαβον ἐσὲ γιὰ ναῦρεις
ἓνα τοῦ φθινοπώρου δεῖλι
τὸ πιὸ ἀναπάντεχο κακό;

Στὴν ὥρα ποῦ καρδιά καὶ πνεῦμα
καινούργια ψέλνανε τραγούδια
κι ὁ μέσα κόσμος σου σκιρτοῦσε
πάντα ἀπὸ μι' ἀπιαστὴ ὁμορφιά.

Κι' εἶπαν ἡ πένη σου μεταξύ
κι ὁ στοχασμὸς σου φῶς, ὁ στίχος
ἀχνότρεμης δειλῆς ἀγάπης
ἀχὸς σὲ φεγγαροβραδυά;

Σιγαλινὴ φωνὴ ἡ ζωὴ σου,
πέρασμα ἀνάλαφρο ἀρμονίας
ἀπὸ βαθύκρουστο δοξάρι
σὲ κάποιον ἀτόμακρον οὐρανό,

Πὼς ἦρθε ξάφνου ἡ καταιγίδα
νὰ σπάσῃ τίς χρυσὲς χορδές του
νὰ μείνει ἡ πένη σου θλιμμένη
καὶ τὸ τραγούδι σου ὄρφανό;

Τὸ αἷμα σου ἄλικο λουλούδι,
φαντάζει μέσ' στὸ περιδῶλι
τῶν στεναγμῶν καὶ τῆς θυσίας,
μοιραῖο μαζί κι' εὐγενικό.

Ἄγνη μορφή ποῦ πρώιμη φεύγεις
γιὰ τ' ἀνεπίστροφο ταξίδι,
ἡ ἀγάπη μας σὲ συντροφεύει
στὸ δρόμον τὸν ἀλαργινό.

(Γράφτηκε τὸν Νοέμβριον 1944
τυπώθηκε στὰ "Ἑσπερινά" 1968)